

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

УДК 378.145

Андрєєв М. В., Бабакіна О. О.

У статті проведено проблемно-орієнтований аналіз структури толерантності вчителя, надано теоретичне обґрунтування системи роботи загальноосвітнього навчального закладу щодо формування толерантності вчителя, доведено, що процес формування толерантності вчителя загальноосвітнього навчального закладу доцільний в умовах обґрунтованої системи роботи, яка передбачає багатовекторну взаємодію вчителя з усіма суб'єктами педагогічного процесу.

Ключові слова: толерантність, професійна майстерність, учитель, учитель початкових класів, загальноосвітній навчальний заклад, система роботи.

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Андреев Н. В., Бабакина О. А.

В статье проведен проблемно-ориентированный анализ структуры толерантности учителя, представлено теоретическое обоснование системы работы общеобразовательного учебного заведения по формированию толерантности учителя, доказано, что процесс формирования толерантности учителя общеобразовательного учебного заведения целесообразен в условиях обоснованной системы работы, которая предусматривает многовекторное взаимодействие учителя со всеми субъектами педагогического процесса.

Ключевые слова: толерантность, профессиональное мастерство, учитель, учитель начальных классов, общеобразовательное учебное заведение, система работы.

TOLERANCE AS A FACTOR PROFESSIONAL SKILLS PRIMARY SCHOOL TEACHERS

N. Andreev, O. Babakina.

This article presents the preliminary analysis of the problem-structure tolerance teacher, given the theoretical basis of operation of a comprehensive school teacher of tolerance, proved that the process of teacher tolerance comprehensive educational institution in a reasonable expedient of work that provides multilevel collaboration teacher with all the subjects of educational process.

Key words: tolerance, professionalism, teacher, teacher primary school, secondary school, the system works.

Постановка проблеми. Толерантність — це професійна якість учителя. Вона є складником педагогічної майстерності, удосконалюється водночас із педагогічною освітою й педагогічною практикою.

Повага до учнів, бережливе ставлення до їхньої людської гідності лежить в основі педагогічної толерантності. Коротко педагогічну толерантність навіть можна визначати як повагу до людської гідності дитини. Повага до особистості дітей — один із основних принципів у взаєминах із ними. Потребу всляко поважати дитину не раз підкреслювали передові педагоги.

Гнучкий розум, розсудливість, поміркованість, урівноваженість — обов'язкові якості педагога, адже він має справу з найціннішим і найніжнішим «матеріалом». Виходити з норми при обробці такого матеріалу ніяк не можна. Ніякий брак тут не допустимий.

Досвідчені педагоги іноді доходять до межі можливого, але до крайнощів не вдаються. Крайні заходи в педагогіці, зазвичай, завжди призводять до порушення педагогічної толерантності. У вихованні треба, хоч це не зовсім гарно звучить, додержуватися «середини».

За своїм змістом толерантність учителя — поєднання багатьох якостей його особистості, багатьох його вмінь і навичок. Педагогічна толерантність виявляється в усій системі взаємин учителя з учнями. Толерантність учителя виявляється в його діях і вчинках у процесі навчально-виховної діяльності, у формі спілкування з учнями, у методах і прийомах, за допомогою яких відбувається виховний вплив на них. При цьому загальний тон і стиль спілкування вчителя з учнями характеризуються доброзичливістю його ставлення до них, повагою до гідності особистості учня, вимогливістю, правдивістю, педагогічно виправданою виразністю процесу спілкування.

Окрім того, педагогічна толерантність — це любов до учня. Однак педагогічна толерантність у широкому розумінні й любов до дітей — не тотожні поняття. Є вчителі, які люблять дітей, але належних взаємин налагодити з ними не можуть. Любов у таких учителів тяжка, незграбна, вона в них або солодкувата, або нав'язлива, або навіть деспотична. Діти її не розуміють і не сприймають. Навіть розумна любов не може вичерпати поняття педагогічної толерантності. Педагогічна толерантність зв'язана не тільки з емоційною сферою вчителя, а з його інтелектуальною та вольовою сферами.

Педагогічна толерантність у широкому розумінні — це вміння краще розуміти себе та інших людей, вступати з ними в контакт, взаємодіяти без примусу, виявляти повагу й довіру. Для цього важливо сприймати дитину не критично, а з оптимізмом, вірою в її природні можливості, успіхи (навіть із небезпекою помилитися, як уважав А. Макаренко) [1]. Терпиміше, поблажливіше ставитися до помилок, поведінки учнів як до вікового, процесуального явища, що згодом пройде. Давно помічено: чим менш компетентний, більш авторитарний учитель, тим він категоричніший у судженнях і суворих діях, для нього не існує іншої думки, крім власної. Злий, грубий учитель у школі не менш небезпечний, аніж поганий лікар. Безсумнівно, толерантність краще виявляють учителі-альтруїсти, які щиро люблять дітей (без жертвовності), які вміють привабити, пробуджувати різноманітні почуття, а не лише формувати знання, вміння й навички. Свого часу В. Сухомлинський помітив: «Будити в дитині почуття, формувати духовні цінності — це не додаток до навчання, а головне навчання школи». Він писав: «Духовний розвиток людини починається з розвитком у неї різноманітних почуттів, вони зміцнюють волю й розум, визначають ставлення людини до себе, до природи, до праці, до інших людей,

роблять її більш цікавою й оригінальною. А тому треба вчити дітей любити, поважати, співчувати й уміти висловлювати ці почуття. Це не менш важливо, ніж учити грамоти, письма й лічби» [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато авторів у своїх дослідженнях вивчали толерантність вчителя в різних аспектах, а саме: психологію толерантності, що знайшло своє відображення у працях А. Асмолова, С. Бондирева, С. Брагченко; педагогіку толерантності Є. Галицьких, В. Гурова, О. Клепцова, Л. Мітіна; творчого потенціалу вчителя - В. Андрєєв, М. Лазарєв, В. Сластьонін, В. Краєвський, С. Сисоєва; педагогічного спілкування - Г. Батіщєв, О. Леонтєв, А. Мудрик; педагогічної рефлексії як універсального інструменту професійного розвитку Л. Виготський, Л. Мітіна, Ф. Михайлов, С. Рубінштейн; професійної підготовки вчителів Г. Пономарьова, А. Алексюк, С. Барбіна, В. Бондар, В. Гриньова, В. Євдокимов, С. Золотухіна, О. Іонова, Л. Карпова, Н. Кічук, О. Коваленко, В. Лозова, О. Микитюк, О. Пехота, М. Подберезський, О. Попова, І. Прокопенко, А. Суценко, В. Шпак; проблем управління освітою Ю. Васильєв, Ю. Конаржевський, В. Караковський, В. Кричевський, А. Орлов, В. Пікельна, М. Поташник, П. Худоминський, Т. Шамова, Р. Шакурєв.

Аналіз наукових досліджень дає підстави свідчити про те, що існують передумови, які дозволяють реалізувати теоретичне осмислення педагогічного аспекту формування толерантності вчителя в процесі неперервної професійної освіти.

Проте толерантність учителя загальноосвітнього закладу як компонент змісту педагогічної освіти і можливості її формування вивчені недостатньо. Низка питань вимагає вирішення суперечностей, які мають місце в освітній практиці, а саме: між вимогами суспільства до розвитку педагогічного професіоналізму і толерантності вчителя як його складової та недостатнім рівнем сформованості толерантності вчителів як впливової професійної групи; між визнанням значущості толерантності вчителя та недостатньою розробленістю науково-методичного забезпечення процесу її формування.

Отже, актуальність проблеми, її недостатня розробленість зумовили вибір теми статті.

Мета статті – проаналізувати систему роботи загальноосвітнього навчального закладу щодо формування толерантності вчителя.

Педагогічна толерантність як форма взаємин із учнями визначається багатьма сторонами особистості вчителя, його ідейними переконаннями, культурою поведінки, загальною та спеціальною освітою, запасом відповідних умінь і навичок. Оволодіти педагогічною толерантністю, не володіючи педагогічною майстерністю в цілому, неможливо. Педагогічна толерантність не засвоюється шляхом навчання, запам'ятовування та тренування. Вона є результатом творчості вчителя, показником гнучкості його розуму й найменше піддається стереотипії.

Особливого значення набуває толерантність учителя початкової школи. Можна без перебільшення твердити, що в початковій школі долю дитини як учня визначають взаємини з учителем. Опанування нової справи, а такою справою є для дитини навчання, повністю залежить саме від якості стосунків із учителем. Симон Соловейчик зауважував, що всі нові школи та педагогіки

врешті-решт вирішують одне завдання: намагаються вибудувати стосунки співпраці з дітьми. І справа не в «м'якості» цих стосунків, а в тому, чи стало навчання спільною справою дитини та дорослого [7].

Сучасна початкова школа стає не «школою навичок», а першим досвідом дитини в освіті – місцем проби своїх сил, простором розкриття особистісного потенціалу. Для побудови такої школи кожний учитель і педагогічні колективи повинні усвідомити кілька ключових основ, на яких базується нова парадигма початкової освіти. Весь освітній процес у початковій школі треба вибудовувати адекватно віковим особливостям молодшого шкільного віку, але при цьому сприймати її не як ізольований компонент освітньої системи, а як один зі щаблів цілісної системи за безперервної освіти. Підставою як для зміни змісту освіти, так й організації освітнього процесу є варіативність, індивідуалізація й гуманізація, засновані на толерантності.

У рамках зазначених ключових основ уже сьогодні можна виокремити деякі напрями, за якими розвивається початкова школа, а саме: упровадження освітніх технологій, що сприяють фізичному та психічному розвитку й підтримці здоров'я дітей; створення навчального співтовариства – групи дітей і дорослих, які об'єднуються для спільного виконання освітніх завдань; підвищення ролі розвитку творчих здібностей.

Реалізація вищезазначених напрямів неможлива без формування толерантного простору, що характеризується єдністю всіх суб'єктів освітнього процесу та форм організації їхніх стосунків, які, із одного боку, є основним компонентом педагогічної етики, а з іншого – основою, взірцем морального виховання учнів.

Стосунки в системі «вчитель-школяр» - найактуальніша проблема сьогодення. Удало обрана форма взаємин – важлива умова успішного впливу педагогів на дітей, коли вчитель шукає шляхи до серця кожного учня, добираючи потрібні слова.

Справжня доброта, повага до особистості учня неможливі без послідовної безкомпромісної вимогливості педагога, вміння проникнути у внутрішній світ вихованців, зрозуміти найтонші порухи дум дитини, здатність старшого поставити себе на місце школяра, відчутти та зрозуміти його бачення світу й ситуації.

Виховання толерантності – це не тільки засвоєння самих понять «толерантність», «толерантна особистість», що відображують сутність індивідуальності, «інаковості», відміни від інших, скільки формування розвиток та удосконалення толерантних якостей особистості [2].

Основні ідеї, які включає в себе педагогіка співпраці, толерантності: орієнтація не на передачу учням тієї чи іншої суми знань, а на всебічний розвиток особистості; відмова від системи примусів, заборон, покарань як методів виховання, відмова від насильства; педагог не командує учнями, а співпрацює з ними. Він не над учнями, а разом із ними. Учні й педагоги – один колектив; чуйність до внутрішнього світу учня, до сфери його вподобань та індивідуальних особливостей, нахилів; головне, що об'єднує учнів і вчителів під час навчання – досягнення загальної мети, участь у поліпшенні навколишнього світу.

У цілому психологічною основою впливу вчителя на учня за умови співпраці, толерантності є: повага до особистості учня, спрямування на спільну

діяльність, культивування партнерства, професійного й морального вдосконалення.

Неодмінною умовою формування толерантної свідомості є ознайомлення з багатством культур народів, які проживають у даному регіоні. Цінність культури, почуття причетності до неї, відчуття себе частиною цілого світу – ось ті мотиви, що є підґрунтям для толерантної поведінки особистості.

Важливий аспект – освіта у сфері етнопсихічних та етнопедагогічних особливостей особистості. Так, розуміння іншої людини, прийняття її такою, яка вона є, адекватне реагування на неї – шлях до конструктивної взаємодії з нею.

Проблема формування толерантності в різних аспектах: особистому, гендерному, культурному, етнічному (національному), релігійному (конфесійному) – розглядалась упродовж двох років на постійному науково-практичному семінарі для керівників районних методичних об'єднань учителів початкових класів за темою «Основи толерантної педагогіки».

Мета семінару була визначена так:

1. Актуалізація та розширення знань і вмінь учителів із різних аспектів поняття «толерантності».

2. Виокремлення особливостей організації співпраці в класах із традиційними та інноваційними (розвивальною, «Крок за кроком», «Довкілля») технологіями навчання.

3. Створення умов для обміну творчими ідеями та досвідом із означеної проблеми.

4. Пропагування досвіду роботи вчителів загальноосвітньої школи I ступеня №176, №82, №155, №28, №17, НУА з питань формування толерантних взаємин учителів та учнів.

5. Визначення особливостей взаємодії учнів і вчителя при проведенні уроків, позакласних заходів.

6. Усвідомлення вчителями конструктивних форм розв'язання конфліктних ситуацій у школі; спонукання адекватного сприйняття себе та інших; формування толерантних, доброзичливих взаємин у школі.

Серією науково-практичних семінарів передбачалося виконання таких завдань: ознайомлення з поняттями «толерантності», «толерантної поведінки», «толерантної свідомості»; стимулювання особистих пошуків та активності в освоєнні цих понять; вироблення навичок толерантної взаємодії в сім'ї, школі, на вулиці, в інших сферах життєдіяльності.

Форми й методи, що були запроваджені під час семінару: психолого-педагогічні тренінги, круглі столи, міні-лекції, ознайомлення з досвідом учителів, які запроваджують принципи педагогіки толерантності, відкриті уроки та позакласні заходи.

Питання, що вивчалися під час семінару, були визначені з урахуванням потреб учасників: поняття «толерантність», «педагогічна толерантність», «толерантний учитель»; якості толерантного вчителя; комунікативна толерантність; емпатія; агресія; розв'язання конфліктів.

Толерантність розглядалась не лише як необхідна особиста риса, а й принцип взаємин у суспільстві, у класному колективі.

На першому етапі було проведено педагогічне тестування. Вхідну діагностику ми проводили з метою: корегування неусвідомлених потреб толерант-

ності навчання; переведення неусвідомлених потреб учителя в усвідомленні та формуванні його запитів.

За результатами вхідного анкетування, яким мали на меті визначити рівень утруднень при впровадженні в практику вчителів початкових класів принципів педагогіки толерантності, встановлено:

1. Суть поняття толерантності сформулювали всі 36 учасників семінару.

п/п	Основні особливості толерантності	Самооцінка		
		Відчуваю утруднення	Володію питанням	Можу допомогти колезі
1.	Уміння налагодити контакт із учнями	10%	65%	15%
2.	Розуміння внутрішньої психологічної позиції учня	26%	50%	24%
3.	Управління процесом спілкування	27%	45%	28%
4.	Уміння будувати взаємин й перебудовувати їх відповідно до педагогічних завдань	18%	45%	37%
5.	Управління власним психічним станом у педагогічному спілкуванні	20%	67%	13%

Отже, найбільші утруднення в учителів викликають питання: управління процесом спілкування, розуміння внутрішньої психологічної позиції учня. Більшість із них тільки володіють питанням, а допомогти колезі не можуть. У зв'язку з цим основна увага під час семінару приділялась питанням: розширення знань і вмінь учителів із різних аспектів педагогіки толерантності; аналіз особливостей організації співпраці учнів і вчителя при проведенні уроків, поза-класних заходів.

За результатами вихідного анкетування, яким мали на меті визначення рівня продуктивності семінару та ступеня реалізації його мети, встановлено, що 100% учасників семінару задоволені тематикою семінарів, реалізують здобуті знання у своїй роботі (на практиці). 18% учителів висловили побажання під час семінарів конкретизувати методичну допомогу, а 32% - запропонували більше уваги приділяти питанням психологічного забезпечення навчально-виховного процесу.

Відповіді на питання про те, які проблеми, пов'язані з упровадженням толерантних взаємин між учнями й учителями, Ви вирішили під час семінару були різноманітними. Узагальнюючи, їх можна поділити на групи: особливості організації співпраці учнів і вчителя; роль самооцінки особистості, уміння приймати людину такою, якою вона є; сприйняття індивідуальності кожного учня, тактовне ставлення до кожного.

Висновки з даного дослідження. Отже, за результатами постійного науково-практичного семінару для керівників районних методичних об'єднань учителів початкових класів ми визначили, що реальність праці вчителя з позицій толерантності являє собою три аспекти розгляду: особистість учителя,

наділеного толерантними якостями, виявлення толерантності в професійній діяльності й реалізація принципів толерантності і педагогічному спілкуванні. Усі три аспекти в єдності є передумовою, засобом і результатом формування толерантності молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Антипова Е. Полікультура і толерантність у системі освіти // Психолог. – 2003. - №18-19: - С. 2-6.
2. Безюлева Г.В., Шеламова Г.М. – Толерантність: вигляд, пошук, рішення / Безюлева Г.В. – М.: Вербум. – 2003.
3. Солдатова Г.У. Тренінг «Учимося толерантності» // Солдатова Г.У., Шайгерова Л.А., Шарова О.Д. На пути к толерантному сознанию. – М., 2000. – С. 177-239.
4. Сухомлинский В.А. О воспитании / В.А. Сухомлинский М.: Политиздат, 1979. – 270 с.
5. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Сухомлинський В.О. Вибр. тв.: В 5 т. – К., 1976. – Т. I. – С. 209-400.
6. Фролова Т. Самодіагностика: готов ли учитель к диалогу с учениками // – Директор школи. – 2002. - №4. – С. 27-31.
7. Чарівне скельце стосунків. – Початкова освіта. – 2005. - №2. – С. 1.

СПЕЦИФІКА ВПЛИВУ АЗАРТНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

УДК 37.013.42

Василенко Н.А.

У статті розкрито специфіку впливу азартних комп'ютерних ігор на формування та розвиток особистості підлітка, що, зокрема, полягає у: широкому розповсюдженні азартних ігор, залученні до їх сфери комп'ютерних засобів; модернізації ігор, пристосовуванні їх до психіки підлітків; високому рівні сприйнятливості підліткового віку для формування комп'ютерної залежності; зв'язку ігрової комп'ютерної адикції та порушень адаптації підлітків.

Ключові слова: підліток, ігрова залежність, комп'ютерна адикція.

СПЕЦИФИКА ВЛИЯНИЯ АЗАРТНЫХ КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ ПОДРОСТКА

Н.А. Василенко

В статье раскрыта специфика влияния азартных компьютерных игр на формирование и развитие личности подростка, которая состоит в: широком распространении азартных игр, привлечении к их сфере компьютерных средств; модернизации игр, приспособлении их к психике подростка; высоком уровне восприимчивости подросткового возраста для формирования компьютерной зависимости; связи между игровой компьютерной аддикцией и нарушением адаптации подростков.

Ключевые слова: подросток, игровая зависимость, компьютерная аддикция.